

СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ ДО КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ (аналіз результатів практичного дослідження)

Однією з основних характеристик інформаційного суспільства є виробництво й споживання нового знання. Воно стає основним джерелом нововведень й основою соціальної організації. Глобальне прискорення науково-технічного прогресу вимагає, з одного боку – збільшення обсягу загального інженерно-технічного знання, а з іншого – його більш конкретну спеціалізацію. Але слід відзначити, що людина, яка навчається або вже здобула технічну освіту, не є якимось безособовим елементом або структурною одиницею системи "людина – машина", вона незмінно існуватиме й у системі "людина – людина". В інженера, як представника певної соціально-професійної групи, формуватиметься соціальна ідентичність не тільки в межах конкретної професії, а й у межах конкретного соціокультурного середовища [4, с. 10].

Питання формування комунікативної культури особистості завжди були в центрі уваги педагогіки й досліджувалися в багатьох аспектах: культури спілкування, поведінки, міжособистісних відносин, мовленнєвої культура і т.п. Розвиток техніки, соціальні, політичні, економічні зміни в суспільстві, трансформації в системі культурних цінностей зумовили й зміни в системі комунікації, що актуалізувало нові завдання й напрями дослідження як комунікативної, так і професійної культури. Однак, питання формування саме культури професійного спілкування як важливого показника загальної та професійної культури майбутнього фахівця технічної галузі ще достатньо не вивчалось.

Проблема культури професійного спілкування знаходиться на стику таких наук, як педагогіка, риторика, соціальна психологія, прикладна культурологія, соціологія й менеджмент, соціальна антропологія. Разом з тим вона є найменш розробленою порівняно з цілою низкою інших проблем. Це відбулося, по-перше, через складність проникнення в суть початкових понять і процесів спілкування, культури, а по-друге, через необхідність підніматися за ступеневими рівнями пізнання, при цьому поєднуючи їх: культура спілкування, культура професійного спілкування і культура професійного спілкування фахівця в тій або іншій галузі, тобто представника певної групи фахівців або конкретного, як у нашому випадку, фахівця технічної галузі.

Проблема культури професійного спілкування майбутніх спеціалістів є предметом дослідження різних фахівців, які розглядають питання професійної комунікативності: формування навичок професійного спілкування (Р. Бибрих, І. Браїм, І. Васильєв, О. Гребешок, Т. Гребешок, О. Даниленко, Г. Даниленкова, Г. Керсакова, Є. Лушнікова, Є. Руденський, Н. Самсонова), формування комунікативної культури майбутніх працівників кримінальної міліції (В. Барковський); формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів невиробничої сфери (В. Лівенцова), педагогічні умови формування стилю професійного спілкування майбутніх менеджерів (С. Капітанець); формування культури ділового спілкування в майбутніх державних службовців (О. Давидова); формування комунікативних умінь у курсантів вищих закладів освіти МВС (М. Ісаєнко); формування українського професійного мовлення в студентів вищих навчальних закладів економічної освіти (Н. Костриця); теоретичні основи формування професійних мовленнєвих умінь у майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей (В. Пасинок); формування культури ділового мовлення в майбутніх інженерів (Т. Рукас); формування професійно зумовленого мовлення студентів технічного ВНЗ (з технологічних спеціальностей легкої промисловості) (Н.Тоцька); формування комунікативної культури студентів вищих медичних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін (О. Уваркіна). Разом з тим, слід відзначити, що проблеми формування культури професійного спілкування в студентів технічних ВНЗ окремо не досліджувалися.

Мета статті – проаналізувати результати практичного дослідження щодо ставлення студентів технічних ВНЗ до проблеми культури професійного спілкування.

Дослідження проблем формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців технічної галузі здійснювалося на базі Харківської національної академії міського господарства, Дніпропетровської металургійної академії, Донецького національного університету, Східноукраїнського університету імені Володимира Даля, Донбаського державного технічного університету, які готують фахівців за різними технічними спеціальностями.

Анкетування працівників промислових підприємств, студентів проводилося з метою визначення особливостей культури професійного спілкування фахівців технічної галузі, визначення труднощів у професійній комунікації майбутніх фахівців, прогностичних аспектів подальшого вдосконалення процесу формування культури професійного спілкування спеціалістів даного напрямку.

Анкета містила 30 питань із підпунктами і була спрямована на визначення рівня знань про культуру професійного спілкування в студентів старших (3-5) курсів вищих навчальних технічних закладів різних регіонів, працівників промислових підприємств. Запропонована анкета включала кілька тематичних розділів: усвідомлення поняття "професійне спілкування", "культура професійного спілкування"; фактори, які впливають на успішність професійного спілкування; самоосвіта та її значення в професійному спілкуванні; вербальні засоби спілкування, наявність ненормативної лексики в спілкуванні; спілкування "керівник – підлеглий".

До анкетування було залучено близько 300 осіб віком від 16 до 30 років.

Аналіз анкет дозволив зробити такі висновки. Усі опитувані мають власне розуміння значення словосполучення "культура професійного спілкування", і думки різняться за віком:

- а) "бути ввічливим, охайно зі смаком одягатися" – 15 % студентів віком 16 – 19 років, 18 % – старші за 20 років;
- б) позначає різні сторони людської поведінки, а також види діяльності – 10 % студенти віком 16 – 19 років, 12 % старші за 20 років;
- в) володіння іноземними мовами, ввічливість у спілкуванні з іншими – 5 % студенти віком 16 – 19 років, 8 % старші за 20 років;
- г) це ефективна взаємодія з діловими партнерами, уміння чітко, швидко, грамотно сформулювати і висловити думку – 45 % студенти віком 16 – 19 років, 35 % старші за 20 років;
- д) уміння володіти виробничою ситуацією, уникати конфліктів, знаходити компроміси – 35 % студенти віком 16 – 19 років, 15 % старші за 20 років.

Для успішного професійного спілкування на думку 80 % респондентів необхідно: знати специфіку ділового професійного мовлення (лексику, граматику й стилістику); навчитися користуватися своєю мовою так, щоб зацікавити співбесідника, вплинути на нього, повернути на свою сторону; якомога більше спілкуватися через мережу Інтернет. Майже поза увагою залишився пункт: мати навички бесіди у вузькому колі й вміти виступати перед широкою публікою. 5 % опитуваних, на жаль, вважають за необхідне використовувати в спілкуванні ненормативну лексику.

Самоосвіті та її значенню в професійному спілкуванні приділяють значну увагу 70 % респондентів старше 20 років; 20 % вважають, що не мають часу займатися самоосвітою; 10 % зазначили відсутність потреби в самоосвіті.

Відповіді на питання про безпечність для суспільства та його культури ненормативної лексики (з одним варіантом відповіді) розподілено таким чином:

- а) так, становить небезпечність (15 % – студенти віком 16 – 19 років, 35 % – старші за 20 років);
- б) ні, я так не думаю (10 % – студенти віком 16 – 19 років, 45 % – старші за 20 років);
- в) допустимо, коли необхідно виплеснути негативну енергію (10 % – студенти віком 16 – 19 років, 25 % – старші за 20 років);
- г) важко відповісти (2 % – студенти віком 16 – 19 років, 5 % – старші за 20 років).

На питання про використання ненормативної лексики вдома за умови одного варіанта відповіді:

- а) "так, у моїй сім'ї це вважається нормою" відповіли 4 студенти віком 16 – 19 років і 1 за 20 років;
- б) "ні, удома ніщо не використовує" виділили 10 % студенти віком 16 – 19 років, 25 % старші за 20 років;
- в) "рідко вживаємо, тільки під час з'ясування відносин" виділили 5 % студенти віком 16 – 19 років, 10 % старші за 20 років.

Ненормативна лексика провокує на дії, небезпечні для суспільства і його культури (один варіант відповіді):

- а) вважають, що нічого страшного немає – 5 % студенти віком 16 – 19 років, 10 % – старші за 20 років;
- б) думають, що така лексика провокує конфлікти й агресію в суспільстві – 35 % студенти віком 16 – 19 років, 10 % – старші за 20 років;
- в) позицію, що образлива лексика веде до падіння культури взаємин і деградації суспільства виділили 15% студенти віком 16 – 19 років, 20% – старші за 20 років.

На формування культури відносин на виробництві впливає:

- а) сім'я (виділили 10 % (2% віком 16–19 років);
- б) школа, інститут або університет, підприємство – 40 % (5% віком 16–19 років);
- в) сім'я і виробництво – 30 % (5% віком 16–19 років);
- г) вулиця – 5 % (виділили кому за 20 років).

Хочемо звернути увагу на той факт, що із запропонованих варіантів відповідей до питання: "Які навчальні дисципліни у вищій школі, перш за все, сприяють формуванню культури професійного спілкування?", респонденти виділили такі: дисципліни гуманітарного циклу (історія, філологія, філософія, економіка, менеджмент й ін.) – 20 %; спеціальні дисципліни (обчислювальна техніка й електроніка, інформатика, високі технології й ін.) – 10 %; курс української мови (за професійним спрямуванням), культури професійного спілкування – 5%. 50% респондентів відзначили навчально-виховний процес у вищій школі в цілому.

Отже, аналізуючи результати анкетування, слід зазначити, що всі опитувані мають власне уявлення про конкретне питання, і думки різних за віком і життєвим досвідом респондентів значно різняться. Зважаючи на більшу кількість позитивних відповідей, можна узагальнити, що правила більше порушуються (незважаючи на їх знання й розуміння), ніж дотримуються. На нашу думку, не можна стверджувати, що цілеспрямоване навчання поведінкових норм, навіть протягом усього життя – це одна з необхідних складових на шляху до встановлення своєрідного культурного мікроклімату суспільства. В опитуванні, яке проводилося, культура професійного спілкування безпосередньо пов'язано з культурою професійного навчання. Певні якості особистості формуються в процесі вивчення будь-якої навчальної дисципліни, у процесі аудиторної та поза аудиторної роботи у вищому навчальному закладі. Важливим є розуміння і викладачем, і студентом вищої технічної школи потенціалу навчально-виховного процесу в цілому.

Друге опитування проводилося з метою вивчення мотивів навчальної діяльності. У студентів, які вже посіли певний ступінь на соціальних сходах, і збираються просуватися ними й надалі, вплив мотивації повинен бути стимулом в освоєнні культури професійного спілкування.

Студентам пропонувалося оцінити значущість наведених у списку мотивів навчальної діяльності за 7-бальною шкалою, де 1 бал відповідав мінімальній значущості мотиву, а 7 балів – максимальній.

До опитування було залучено близько 150 осіб віком від 16 до 20 років. Аналіз відповідей дозволив зробити такі узагальнення: стати висококваліфікованим фахівцем, отримати диплом мріють 80 % респондентів; успішно продовжити навчання на подальших курсах планують – 70 %; успішно навчатися, скласти іспити "добре" і "відмінно" – 60 %; постійно отримувати стипендію – 50 %; придбати глибокі й міцні знання – 60 %; бути постійно готовим до чергових занять планують 40 %; не запускати предмети навчального циклу – 70 %; не відставати від однокурсників – 75 %; забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності планують – 80 %; виконувати педагогічні вимоги – 65 %; досягти пошани викладачів – 75 %; бути за приклад однокурсника – 50 %; домогтися схвалення батьків і навколишніх – 60 %; уникнути засудження й покарання за погане навчання – 65 %; отримати інтелектуальне задоволення – 50 %.

Таким чином, опитування студентської молоді щодо мотивації навчальної діяльності довело, що студенти надають перевагу мотивам, пов'язаним, по-перше, із ефективністю майбутньої професійної діяльності, та, по-друге, із успішністю навчальної діяльності у ВНЗ.

Висновки. Культура професійного спілкування розглядається нами як безпосередня реалізація як загальної, так і професійної культури інженера в процесі взаємодії з іншими індивідами або групами з метою оптимального виконання професійно-кваліфікаційних характеристик і якісного здійснення необхідних ділових і різноманітних особистісних контактів.

Аналіз опитування, спостережень на практичних заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) свідчить, що значна кількість студентів технічного університету недостатньо готові до професійного спілкування. Зокрема, чимало з них зазнає труднощі в послідовному, логічному висловленні думки; у використуванні методу мовної компресії щодо прочитаного матеріалу; налагодженні міжособистісних стосунків з адміністрацією, співробітниками, виборі оптимальних способів і прийомів впливу на співбесідників. Унаслідок цього досить поширеними є порушення норм етики, конфлікти у виробничих колективах.

У нових суспільно-соціальних умовах система вищої професійної освіти повинна враховувати, що між загальною й професійною освітою сьогодні стрімко зростає все більш потужний шар освітніх компонентів, які не можна віднести ні до загальної освіти, ні до власне професійної – ці компоненти необхідні сьогодні в будь-якій трудовій діяльності. Це оволодіння: навичками роботи на комп'ютері, користування базами й банками даних; знання в галузі екології, економіки й бізнесу, права, патентно-ліцензійної сфери; знання державної та іноземних мов; комерційною кмітливостю, трансфером технологій ("перенесення" з одних галузей до інших); навичками маркетингу, умінням захисту інтелектуальної власності, презентації технологій і продукції та ін. [3, с. 48-54].

Справжній інженер не повинен бути лише вузьким фахівцем. Промислові підприємства, сфера обслуговування, освіти вимагають професіоналів з високорозвинутою загальною й професійною культурою, належним рівнем культури професійного спілкування. Важливість оволодіння культурою спілкування майбутніх інженерів технічної галузі очевидна, оскільки вона підвищує й укріплює авторитет і професіоналізм кожного учасника спілкування. Авторитет керівників різних підрозділів підприємств зміцнюється не тільки їхніми професійними діями, а й особистісними якостями, поведінкою, ставленням до людей, культурою професійного спілкування.

Подальші дослідження пов'язані із визначенням технологій, змісту, форм і методів формування культури професійного спілкування студентів технічних ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабкин В. Гуманизм как ценностное основание современного высшего технического образования / В. Бабкин, Л. Перевозчикова. – Воронеж : Гос. арх-строит. ун-т, 2001. – 219 с.
2. Богданова Л. К вопросу о культуре профессионального общения / Л. В. Богданова // Юбилейный сборник трудов ученых РГАФК, посвященный 80-летию академии. – М., 1998. – Т. 3. – 1998. – С. 66 – 69.
3. Дудина О. Профессиональная мобильность / О. М. Дудина, М. А. Ратникова // Социологические исследования. – 1997. – № 11. – С. 48 – 54.
4. Земцова В. О принципах и закономерностях адаптации студентов к профессиональной деятельности / В.И. Земцова // Вестник Оренбургского гос. ун-та. – 2000. – № 1 (4). – С. 14 – 15.
5. Шаронова С. Компетентностный подход и стандарты в образовании / С. А. Шаронова // Социс. – 2008. – № 1. – С. 141.

Подано до редакції 11.06.10

РЕЗЮМЕ

У статті представлено аналіз результатів практичного дослідження ставлення студентів технічного ВНЗ до культури професійного спілкування. За результатами анкетування визначено фактори, які впливають на успішність професійного спілкування; мотиви навчальної діяльності, які опосередковують процес формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців технічної галузі.

Ключові слова: культура професійного спілкування, фактори успішності професійного спілкування; мотиви навчальної діяльності.

Е.Н. Полтавская
ОТНОШЕНИЕ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКОГО ВУЗА К КУЛЬТУРЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ (анализ результатов практического исследования)

РЕЗЮМЕ

В статье представлен анализ результатов практического исследования отношения студентов технического ВУЗа к культуре профессионального общения. По результатам анкетирования определены факторы, которые влияют на успеваемость профессионального общения; мотивы учебной деятельности, которые опосредствуют процесс формирования культуры профессионального общения будущих специалистов технической отрасли.

Ключевые слова: культура профессионального общения, факторы успеваемости профессионального общения; мотивы учебной деятельности.

Е.Н. Poltavskaya
ATTITUDE OF STUDENTS OF TECHNICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION TOWARDS THE CULTURE OF PROFESSIONAL INTERCOURSE (analysis of practical research results)

SUMMARY

The article analyzes results of practical research on attitude of students of technical higher school to the culture of professional intercourse. Due to results of questionnaire there were ascertained some factors influencing progress in professional intercourse; motives of educational activity mediating the process of forming the culture of professional intercourse of future specialists in technical sphere.

Keywords: culture of professional intercourse, factors of progress in professional intercourse; motives of educational activity.